

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปผลการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เป็นความพยายามในการวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อระดับการเชื่อมโยงไปข้างหลังของบริษัทต่างๆ ในภาคอุตสาหกรรมไทย โดยอาศัยข้อมูลการสำรวจโรงงานอุตสาหกรรมประจำปี (รง.9) ของสำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม ในช่วงปี 2544-2546 และปี 2549 ครอบคลุมทั้งสิ้น 23 อุตสาหกรรม (ISIC15-37) เพื่อทำการศึกษาในสามส่วนหลักๆ ด้วยกัน คือ (1) การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อระดับการเชื่อมโยงไปข้างหลัง (2) การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการเชื่อมโยงไปข้างหลังของบริษัทไทยและบริษัทข้ามชาติ และ (3) การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการเชื่อมโยงไปข้างหลังในแต่ละกลุ่มอุตสาหกรรม

งานศึกษานี้มีความแตกต่างจากงานศึกษาภายในประเทศที่ผ่านมาอย่างน้อย 2 ประการ ประการแรกนั้น เป็นวิเคราะห์การเชื่อมโยงไปข้างหลังในระดับหน่วยผลิต แตกต่างจากงานศึกษาก่อนหน้าที่ส่วนใหญ่ศึกษาการเชื่อมโยงในระดับอุตสาหกรรม ประการที่สอง เป็นการศึกษาความเชื่อมโยงโดยใช้ข้อมูลอนุกรมภาคตัดขวาง ซึ่งสามารถให้รายละเอียดการวิเคราะห์ได้ดีกว่าข้อมูลภาคตัดขวาง

การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อระดับการเชื่อมโยงไปข้างหลังภายในประเทศ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า แนวโน้มการเชื่อมโยงไปข้างหลังที่เพิ่มขึ้นของกลุ่มตัวอย่างมีความสอดคล้องกับทิศทางในการพัฒนาอุตสาหกรรมโดยรวมของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นัยสำคัญของมูลค่าผลผลิตต่อระดับการเชื่อมโยง ชี้ให้เห็นถึงผลจากการพัฒนาอุตสาหกรรมในช่วงเวลาที่ผ่านมา ซึ่งช่วยให้เกิดการเชื่อมโยงวัตถุดิบภายในประเทศเพิ่มขึ้น ทั้งในกลุ่มอุตสาหกรรมที่พึ่งพาวัตถุดิบภายในประเทศและกลุ่มอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีเข้มข้น อย่างไรก็ตาม ผลจากการศึกษายังพบว่า ระดับการเชื่อมโยงไปข้างหลังของแต่ละบริษัทจะมีความแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับลักษณะของการครอบครองกิจการในรูปของสัดส่วนการถือหุ้นของต่างชาติ

การพบความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะการครอบครองกิจการกับระดับของการเชื่อมโยงไปข้างหลังยืนยันข้อสรุปจากงานศึกษาก่อนหน้าที่ว่า บริษัทข้ามชาติมีการเชื่อมโยงไปข้างหลังน้อยกว่าบริษัทไทย ทั้งนี้ โดยปกติแล้วบริษัทไทยมีแนวโน้มในการใช้วัตถุดิบในประเทศมากกว่าบริษัทข้ามชาติ เหตุผลเนื่องมาจากความยืดหยุ่นในการเลือกใช้วัตถุดิบของบริษัทไทย

ในขณะที่บริษัทข้ามชาตินั้น การตัดสินใจในการเลือกใช้วัตถุดิบอาจเป็นผลมาจากนโยบายของบริษัทแม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับบริษัทข้ามชาติที่เป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายการผลิตระหว่างประเทศ ยิ่งไปกว่านั้น ผลจากการที่บริษัทไทยส่วนใหญ่ผลิตสินค้าเพื่อจำหน่ายตลาดภายในประเทศเป็นหลัก ความต้องการสินค้าของตลาดในท้องถิ่นที่คุณภาพอาจอยู่ในระดับมาตรฐาน ทำให้บริษัทไทยเลือกใช้วัตถุดิบได้ง่ายและหลากหลายกว่าบริษัทข้ามชาติ อย่างไรก็ตาม ประเด็นสำคัญที่ทำให้บริษัทไทยสามารถเลือกใช้วัตถุดิบในประเทศมากกว่าบริษัทข้ามชาติ น่าจะเป็นผลจากระดับเทคโนโลยีในการผลิต สังเกตได้จากนัยสำคัญของระดับการใช้จ่ายทุนที่ส่งต่อระดับการเชื่อมโยงไปข้างหลังในทิศทางลบทั้งในกลุ่มบริษัทไทยและกลุ่มบริษัทข้ามชาติ ดังนั้น ระดับเทคโนโลยีของบริษัทไทยที่อยู่ในระดับต่ำกว่า ความซับซ้อนของวัตถุดิบที่ใช้จึงน้อยกว่า ในขณะที่บริษัทข้ามชาติมีแนวโน้มการใช้เทคโนโลยีการผลิตที่สูงกว่า จำเป็นต้องใช้วัตถุดิบหรือส่วนประกอบที่มีลักษณะเฉพาะซึ่งไม่สามารถหาได้จากภายในประเทศ

ความสัมพันธ์ของระยะเวลาในการดำเนินกิจการกับระดับการเชื่อมโยงไปข้างหลังช่วยยืนยันแนวคิดที่ว่าด้วย ผลจากการเรียนรู้ (learning effect) โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับบริษัทข้ามชาติในกลุ่มอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีเข้มข้น ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า บริษัทข้ามชาติในกลุ่มอุตสาหกรรมนี้มีแนวโน้มจะพัฒนาการเชื่อมโยงไปข้างหลังเพิ่มขึ้นตลอดระยะเวลาที่ดำเนินกิจการ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วผลจากการเรียนรู้ในกลุ่มอุตสาหกรรมนี้ มีสาเหตุสำคัญมาจากการพัฒนาของอุตสาหกรรมสนับสนุน การขยายตัวอย่างรวดเร็วของอุตสาหกรรมสนับสนุนในกลุ่มอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีเข้มข้น เป็นผลมาจากนโยบายส่งเสริมการลงทุนในช่วงเวลาที่ผ่านมาซึ่งประเทศไทยให้ความสำคัญต่อการดึงดูดเงินลงทุนจากต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีระดับสูง เช่น ผลิตภัณฑ์พลาสติก เครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ ยานยนต์และชิ้นส่วน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าบริษัทข้ามชาติในกลุ่มอุตสาหกรรมดังกล่าวจะมีความพยายามสร้างการเชื่อมโยงไปข้างหลังเพิ่มขึ้น แต่ดูเหมือนว่าความสามารถทางเทคโนโลยีของบริษัทภายในประเทศจะยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญ สังเกตได้จากนัยสำคัญของระดับการใช้จ่ายทุนกับการเชื่อมโยงไปข้างหลังมีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้าม ทั้งนี้ เป็นที่เข้าใจกันว่าบริษัทข้ามชาติที่ใช้จ่ายทุนเข้มข้นมักจะมีเทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัย ความแตกต่างของขีดความสามารถ (capability gap) ด้านเทคโนโลยีระหว่างบริษัทข้ามชาติกับบริษัทไทยส่งผลให้ซัพพลายเออร์ในประเทศไม่สามารถเชื่อมโยงกับบริษัทข้ามชาติได้

ความสัมพันธ์ระหว่างระยะเวลาในการดำเนินกิจการกับระดับการเชื่อมโยงไปข้างหลังของบริษัทไทยในกลุ่มอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเข้มข้น แสดงให้เห็นถึง แนวโน้มการนำเข้าวัตถุดิบจากต่างประเทศที่เพิ่มขึ้น อุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเข้มข้นในประเทศไทย ซึ่งได้แก่ สิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม รองเท้าและเครื่องหนัง ตลอดจนอัญมณีและเครื่องประดับ ลักษณะทั่วไปของสินค้าในอุตสาหกรรมเหล่านี้ พบว่า เป็นสินค้าที่ประเทศไทยเคยมีความได้เปรียบด้านการส่งออก แต่ด้วยเหตุผลในด้านคุณภาพและปริมาณของวัตถุดิบที่ไม่เพียงพอต่อการผลิตเพื่อส่งออก ทำให้กลุ่มอุตสาหกรรมเหล่านี้มีการนำเข้าสูงขึ้น

การศึกษาความแตกต่างระหว่างการเชื่อมโยงไปข้างหลังในแต่ละกลุ่มอุตสาหกรรม ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า บริษัทในกลุ่มอุตสาหกรรมพืชพันธุ์ไม้ในประเทศ ซึ่งได้แก่ อุตสาหกรรมอาหารแปรรูป อุตสาหกรรมยางและผลิตภัณฑ์ยาง และอุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์ มีการเชื่อมโยงไปข้างหลังภายในประเทศอยู่ในระดับสูงเมื่อเทียบกับบริษัทในอุตสาหกรรมอื่น ทั้งนี้ เนื่องจากสามารถใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ภายในประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุตสาหกรรมอาหาร เป็นอุตสาหกรรมที่ประเทศไทยค่อนข้างมีศักยภาพสูง เนื่องจากมีพื้นฐานด้านเกษตรกรรมที่เข้มแข็ง ทำให้มีผลผลิตที่เพียงพอการนำไปใช้เป็นวัตถุดิบในการแปรรูปได้หลากหลาย ดังนั้น การผลิตผลิตภัณฑ์อาหารแปรรูปส่วนใหญ่จึงพึ่งพาการนำเข้าวัตถุดิบจากต่างประเทศน้อย

การส่งเสริมการลงทุนผ่านคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) นั้น หากจำแนกตามลักษณะการครอบครองกิจการแล้ว จะพบว่า บริษัทที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุนส่วนใหญ่เป็นบริษัทที่เกิดจากการร่วมทุนกับต่างชาติ และส่วนมากจะอยู่ในกลุ่มอุตสาหกรรมที่ผลิตเพื่อการส่งออก เช่น อาหารแปรรูป เคมีภัณฑ์ เครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ ยานยนต์และชิ้นส่วน ผลการศึกษาชี้ให้เห็นแล้วว่า บริษัทข้ามชาติที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุนนั้น มีระดับการเชื่อมโยงไปข้างหลังน้อยกว่าบริษัททั่วไปที่ไม่ได้รับการส่งเสริม ความขาดแคลนวัตถุดิบที่มีคุณภาพดีและปริมาณที่เพียงพอในการรองรับอุตสาหกรรมการผลิตเพื่อส่งออก อาจทำให้บริษัทต่างๆ หันไปพึ่งพาวัตถุดิบนำเข้า ยิ่งไปกว่านั้น การได้รับสิทธิพิเศษในด้านของการยกเว้นภาษีในกรณีที่ใช้วัตถุดิบจากต่างประเทศมาผลิตเพื่อการส่งออก ทำให้บริษัทข้ามชาติที่ได้รับการส่งเสริมหันไปใช้วัตถุดิบจากต่างประเทศ

6.2 ข้อเสนอแนะทางนโยบาย

ผลจากการศึกษาแสดงให้เห็นแล้วว่า ระดับการเชื่อมโยงไปข้างหลังและปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อระดับการเชื่อมโยงมีความแตกต่างกันระหว่างบริษัทไทยกับบริษัทข้ามชาติ ดังนั้น นโยบายหรือมาตรการที่ใช้ในการสนับสนุนความเชื่อมโยง ควรคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างกลุ่มบริษัททั้งสองด้วย

จากผลการศึกษาข้างต้นนำไปสู่ข้อเสนอแนะบางประการดังต่อไปนี้

1. การส่งออกเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรม ผลการศึกษาพบว่า การผลิตสินค้าเพื่อส่งออกต้องพึ่งพาวัตถุดิบหรือชิ้นส่วนนำเข้าจากต่างประเทศในสัดส่วนที่สูง เนื่องจากวัตถุดิบหรือชิ้นส่วนภายในประเทศยังมีคุณภาพไม่สม่ำเสมอ หรือปริมาณไม่เพียงพอต่อการรองรับการผลิตเพื่อส่งออก ดังนั้น รัฐบาลควรส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาวัตถุดิบภายในประเทศให้มีคุณภาพสูงขึ้น ราคาถูกลง และมีปริมาณเพียงพอับความต้องการของการผลิตเพื่อส่งออกหรือแม้แต่การผลิตเพื่อจำหน่ายภายในประเทศ ทั้งนี้ โดยการจัดตั้งสถาบันเฉพาะทางเพื่อทำหน้าที่ส่งเสริมและพัฒนาการใช้วัตถุดิบภายในประเทศขึ้น

2. นอกเหนือไปจากการส่งเสริมการส่งออก รัฐบาลยังจำเป็นต้องเสริมสร้างอุปสงค์ภายในประเทศควบคู่กันไป เพราะในบางครั้ง (ในระยะสั้น) ตลาดภายในประเทศเองสามารถจะช่วยประคับประคองเศรษฐกิจในภาวะที่การส่งออกประสบปัญหา ดังนั้น การหาแนวทางขยายตลาดสินค้าอุตสาหกรรมภายในประเทศ ควบคู่ไปกับการสนับสนุนการเพิ่มประสิทธิภาพของบริษัทไทย เช่น การสนับสนุนสินเชื่อเพื่อปรับปรุงเทคโนโลยีและเครื่องจักร หรือการส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มของบริษัทในอุตสาหกรรมเดียวกันเพื่อเพิ่มศักยภาพและลดต้นทุนในการผลิต จะทำให้บริษัทไทยสามารถเกิดการประหยัดต่อขนาด และช่วยให้อุปสงค์ต่อปัจจัยการผลิต (การเชื่อมโยงไปข้างหลัง) ภายในประเทศมีความเข้มแข็งขึ้น

3. ความรู้ที่แพร่กระจายผ่านการเชื่อมโยงกับบริษัทข้ามชาติเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อทิศทางการพัฒนาประเทศ ดังนั้น การส่งเสริมความเชื่อมโยงกับบริษัทข้ามชาติยังคงเป็นสิ่งจำเป็น จากผลการศึกษา แม้ว่าบริษัทข้ามชาติจะมีสัดส่วนการใช้วัตถุดิบภายในประเทศน้อยกว่าบริษัทไทย แต่ก็พบเช่นกันว่า บริษัทข้ามชาติมีการพัฒนาการเชื่อมโยงไปข้างหลังเพิ่มขึ้นตลอดระยะเวลาที่ดำเนินกิจการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริษัทข้ามชาติในกลุ่มอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีเข้มข้น ดังนั้น หากมีโครงการเฉพาะที่สามารถส่งเสริมความเชื่อมโยงระหว่างซัพพลายเออร์กับกลุ่มบริษัทข้ามชาติดังกล่าว เช่น การพัฒนาศักยภาพทางเทคโนโลยีของซัพพลายเออร์ใน

ประเทศ การจัดทำและเผยแพร่ข้อมูลของผู้จัดหาวัตถุดิบหรือผลิตภัณฑ์ขึ้นส่วนภายในประเทศ นอกจากนี้ช่วยให้ระดับการเชื่อมโยงไปข้างหน้าของบริษัทข้ามชาติสูงขึ้นแล้ว ยังอาจกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาความสามารถทางเทคโนโลยีของประเทศด้วย

4. นโยบายส่งเสริมการลงทุนของประเทศในช่วงที่ผ่านมา ให้ความสำคัญกับการดึงดูดเงินลงทุนจากต่างประเทศและผลต่อการจ้างงาน มากกว่าการยกระดับหรือสนับสนุนให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างบริษัทข้ามชาติกับบริษัทในประเทศ สังเกตได้จาก การใช้วัตถุดิบภายในประเทศของบริษัทข้ามชาติที่ได้รับการส่งเสริมผ่านคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน มีสัดส่วนน้อยกว่าบริษัทที่ไม่ได้รับการส่งเสริม สิทธิประโยชน์ที่ประเทศยอมสูญเสียไปกับการส่งเสริมการลงทุน ไม่ได้กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมสนับสนุนภายในประเทศมากเท่าใดนัก ดังนั้นการสร้างแรงจูงใจให้บริษัทข้ามชาติสร้างการเชื่อมโยงไปข้างหน้าภายในประเทศมากขึ้น ด้วยการส่งเสริมการลงทุนในโครงการใหม่ๆ ที่พึ่งพาวัตถุดิบหรือซัพพลายเออร์ภายในประเทศ (supplier based) ควบคู่ไปกับการพัฒนาฐานข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งวัตถุดิบและซัพพลายเออร์ที่มีอยู่ น่าจะช่วยให้ประเทศได้รับประโยชน์จากการส่งเสริมการลงทุนให้กับข้ามชาติมากขึ้น

5. อุตสาหกรรมพึ่งพาวัตถุดิบภายในประเทศ เช่น อุตสาหกรรมอาหาร อุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ยาง และอุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์ มีสัดส่วนการใช้วัตถุดิบภายในประเทศสูงกว่าอุตสาหกรรมอื่นๆ เนื่องจากประเทศไทยมีความได้เปรียบด้านวัตถุดิบ ดังนั้น รัฐบาลควรให้ความสำคัญต่ออุตสาหกรรมกลุ่มนี้ โดยการส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม (value-added) ให้กับผลิตภัณฑ์ที่ใช้วัตถุดิบภายในประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วัตถุดิบที่เป็นผลผลิตจากภาคการเกษตรภายในประเทศ เพราะนอกจากจะช่วยยกระดับการผลิตแล้ว ยังช่วยเพิ่มโอกาสในการส่งออกสินค้าเกษตรกรรมอีกด้วย

6.3 ข้อจำกัดและข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในอนาคต

จากข้อจำกัดของข้อมูลจากแบบสำรวจโรงงานอุตสาหกรรมประจำปี (รง.9) ทำให้ไม่ทราบว่าคุณสมบัติที่ซื้อจากภายในประเทศนั้น มาจากซัพพลายเออร์ไทยหรือมาจากซัพพลายเออร์ต่างชาติที่เข้ามาดำเนินกิจการในประเทศไทย นอกจากนี้ คำถามเกี่ยวกับต้นทุนค่าจ้างเหมาจ่ายให้สถานประกอบการอื่นผลิตสินค้าให้ (subcontracting cost) รวมอยู่กับค่าใช้จ่ายสินค้าสำเร็จรูปที่ซื้อมาเพื่อจำหน่ายต่อ ทำให้ไม่สามารถนำต้นทุนจากการจ้างเหมาจ่ายให้สถานประกอบการอื่นผลิตสินค้ามาใช้ในการวิเคราะห์การเชื่อมโยงไปข้างหน้าได้

งานศึกษานี้ไม่ได้พิจารณาไปถึงผลกระทบของการเชื่อมโยงไปข้างหน้า ทำให้ยากต่อการพิจารณาผลที่ได้จากการศึกษา และยากต่อการหาข้อสรุปเกี่ยวกับระดับของการเชื่อมโยงที่เป็นผลมาจากนโยบายต่างๆ ดังนั้น สิ่งที่ควรศึกษาต่อไป คือ พยายามที่จะทำให้การประมาณค่าการเชื่อมโยงไปข้างหน้าขึ้นอยู่กับบริบทที่กว้างขึ้น อย่างเช่น การเชื่อมโยงที่สูงอาจหมายถึงการเพิ่มขึ้นของการจ้างงาน ของซัพพลายเออร์ในประเทศ หรือนำไปสู่การพัฒนาผู้ประกอบการใหม่ในประเทศ